

NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ

**Pásztai Péter Gergely, Urbán Ferenc,
Molnár Tamás, Bandi István, Beke József,
Erdélyi Katalin, Kalmár Ádám, Dragon Sándor,
Fibiné Babos Barbara**

Nemzetközi Rendészeti Figyelő III.

International Law Enforcement Observer III.

Pásztai Péter Gergely

**A kulturális kriminológia felfedezése: a rendőrök világának
ábrázolása a szépirodalomban**

Exploring Cultural Criminology: The Police World in Fiction

A tanulmány a kortárs európai bűnügyi irodalom rendőrábrázolásának bemutatásával foglalkozik. Különböző országok és kultúrák közkedvelt krimijeinek alapos áttekintésével próbálja igazolni azt az állítását, hogy a mai bűnügyi irodalom sokkal élethűbben ábrázolja a rendőri munkát, mint korábban bármikor. A szerző bemutat egy, a rendőr és a rendőri szervezetek irodalmi megjelenésével foglalkozó hosszú távú kutatást, összeveti a kitalált történetek rendőr- és rendőrségszerepeit azzal, amit a különböző kriminológiai és szociológiai kutatások alapján a rendőrségről tudunk. Selmini ebben a munkájában, az elmúlt 30 évben Európában megjelent 57 olyan elbeszéléssel foglalkozott, amelynek a fő karakterei rendőrségi állományban szolgáló hivatásos rendőrök.

Napjainkban a média szinte mindenhol a világon elárasztja a társadalmakat a hétköznapi emberekre nagy hatást gyakoroló, különböző bűnügyekkel foglalkozó műsorokkal és sorozatokkal, filmekkel és könyvekkel. Az emberek többségének általában semmilyen kapcsolata nincs a rendőrséggel, így az elképzelésüket

annak működéséről, a rendőrök munkájáról, viselkedéséről nagy százalékban a média befolyásolja. A vizsgált művek főszereplői általában középkorú férfiak, akik nem magánnyomozóként, hanem hivatásos állományban végzik a munkájukat. Valamennyien egyszerű emberek, hétköznapi gondokkal. Ezeknek a karaktereknek az irodalmi megjelenítése – mint azt kutatások is alátámasztják – a rendőri munka valóságával kapcsolatba kerülve elősegíti egy olyan új imázs kialakulását, amely magának a jelenségnek a lényegét ragadja meg, kombinálva azt egyedi vonásokkal. A szerző itt kitér a „media loops”, azaz a „média hurroknak” nevezett elmélet leírására. Megfigyelése szerint a valóság és a média által nyújtott ábrázolás összemosza a realitást a fikcióval, és ennek hatására a befogadó többé nem tudja elkülöníteni egymástól a valóságot és annak művi megjelenítését.

A szerző egy külön részben, több kutató eredményeit felhasználva bemutatja, hogy a bűnügyi történetekből kibontakozó rendőri munka mennyire közelíti meg a szolgálat valóságát, és azt, ahogyan a kívülállók elképzelik ezt a munkát. A különböző irodalmi karakterek sajátosságainak, gondolkodásmódjának, munkával kapcsolatos érzéseinek, viselkedésének részletes leírását szembesíti a rendőri magatartás szakmai és tudományos igényességgel elvégzett vizsgálataival. Hangsúlyozza, hogy bár van kapcsolat a média által közvetített és a valós rendőri munka között, de a közös jegyek és az elválasztó ismérvek nagyon összetett képet mutatnak, és sok esetben az ebből levonható következtetések sem egyértelműek.

A publikáció következő részében a szerző kifejti a rendőri identitással kapcsolatos kutatások eredményeit, és összeveti azokat az irodalmi művekben megjelenő rendőri karakterekkel. A tényleges munka velejárójaként kialakult, általában azonos jellegzetességeket mutató viselkedés és stílus a kitalált történetek főbb szereplőire nem vagy csak alig jellemző. Míg az egyedüllét és a társadalmi elszigetelődés – mint egyéni élethelyzet – gyakran jellemzi a főhőst, addig a testületekben jelenlévő negatív tünetek, mint például a rasszizmus vagy a szexizmus kizárólag a szervezet velejárójaként, de nem egyéni sajátosságként jelenik meg. A szerző felhívja a figyelmet a témával foglalkozó kutatásokban leírt előítéletes rendőrségi kultúra tényleges valósága és annak fikciós ábrázolása között mutatkozó lényeges különbségekre. A kitalált főhősök lehetnek cinikus, kirekesztett emberek, de sohasem rasszisták vagy nőgyűlölők. Azok kizárólag a kollégák vagy más rendőrség tagjai lehetnek.

Selmini szerint azért is olyan népszerűek a detektívtörténetek, mert a negatív rendőri sztereotípiák helyett alternatívákat kínálnak. A rendőrök megértő, nyitott, becsületes, nem politizáló, de a társadalommal kapcsolatban kritikát megfogalmazó tisztviselőkként jelennek meg. Olyan emberekként, akik a való világba áthelyezve elfogadhatóbbá, legitimé tudják tenni a rendőrséget Európa szerte.

Ezek a kitalált hősök egyfajta modellként is szolgálnak a rendőrség számára. A szerző szerint ennek köszönhetően az igazságosságuk, és az emberekkel való pozitív kapcsolatuk ábrázolását megjelenítő irodalmi műveknek egyre nagyobb az olvasótábora, és mint arra több tanulmány is rámutat, ez magával hordozza a változás lehetőségét a rendőrségi testületekben is.

Felhasznált irodalom

Selmini, R. (2020). Exploring Cultural Criminology: The Police World in Fiction. *European Journal of Criminology*, 17(5), 501-517. <https://doi.org/10.1177/1477370820939362>

Urbán Ferenc

Az elrettentésre való differenciált alkalmasság, mint a negatív generálprevenció bizonyításának alapja – a kriminológiai ismeretbázis felmérése

Evidence on differential deterrability: a narrative review

A tanulmány abból a problémafelvetésből indul ki, hogy általános felfogás szerint a negatív generálprevenció a társadalom számára megoldásként szolgálhat a kriminalitás elleni küzdelemben. A negatív generálprevenció lényege, hogy büntetőjogi számonkérhetőség a büntetéstől való félelmet válthat ki, és a potenciális bűnelkövetőt visszatartja a bűncselekmény elkövetésétől. E mögött az elképzelés mögött a racionálisan cselekvő ember ideálképe sejlik föl, aki egy adott helyzetben a költségek és a haszon figyelembevételével dönt a különböző cselekvési lehetőségek között.

Az állami büntetőhatalom fenyegetése a cselekvés során költségként jelentkezik, amelynek az elrettentő ereje a büntetés súlyossága, megvalósulásának valószínűsége és az időszerűség alapján ítéltető meg. A kriminológiai kutatások arra jutottak, hogy az elrettentési stratégiák sikeressége e három tényező közül elsősorban a büntetés megvalósulásának valószínűségén nyugszik. Amíg a büntetés súlyosságának és gyorsaságának hatékonyságára vonatkozó esélyek visszatartó ereje csekélyebb, addig a büntetés bekövetkezésének nagyobb valószínűsége – a vizsgálatok szerint – erőteljesebb preventív hatást gyakorolnak.

A szerző megállapítja, hogy az egyes emberek különböző mértékben érzékenyek a büntethetőség esélyével szemben. Ez a jelenség ismert a modern kriminológia szakirodalmában, amit az elrettentésre való differenciált

alkalmasságnak neveznek. A kutatási kérdések nem arra vonatkoznak már, hogy a büntethetőség lehetősége elrettentő erővel bír-e, hanem hogy mikor, kire, milyen körülmények között, hogyan hatnak, milyen módon gátolnak a büntett elkövetésében? A cikk fő kérdése, hogy mely jellegzetességek határozzák meg a leginkább az elrettentésben megjelenő visszatartó erőt. A kutatás ezen belül leginkább a belső normakövetési hajlandóságra, az önkontrollra, és a bűnelkövetői csoportokhoz való kapcsolatra koncentrálnak. A kutatáshoz a szerzője fogalmi keretként Per-Olof Wikström „*Situational Action Theory*” (SAT) néven ismertté vált elméletét használja fel. A SAT alapján egy emberi cselekvést belső jellemzők és a környezeti tényezők által kiváltott észlelési-cselekvési folyamat határozza meg.

A tanulmány leszögezi, hogy az elrettentésre való differenciált alkalmassági kutatások elméleti alapját a „*Perceptual Deterrence*” elmélet adja, amely kimondja, hogy a büntetési gyakorlat a jogkövető magatartást csak akkor tudja befolyásolni, ha az a polgárok látóterébe kerül. Az azonban kevésbé ismert, hogy a jogszabályok által a büntetéssel való fenyegetés vagy a bírósági ítélethozatali gyakorlat hogyan befolyásolja a büntetések észlelését. Az nagy bizonyossággal elmondható, hogy az állampolgárok nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel a bírósági ítélezési gyakorlatról és a valós büntetési esélyekről. A közvélemény a bűntény felfedezésének és a büntethetőségnek az esélyét általában felülértékeli, míg a kirótt büntetés súlyát általában alábecsüli. Elmondható, hogy a bíróságok ritkábban ítéleznek, de súlyosabb ítéleteket hoznak, mint azt az állampolgárok gondolják.

Fontos megállapítás, hogy a korábbi büntetések a bűnelkövetés során felmerülő rizikótényezők magasabbra történő értékeléséhez járulnak hozzá, míg a büntetlenség a bűncselekmény vélelmezett következményeinek alulbecslésével jár együtt. A kutatások szerint a bűnelkövetői társasággal barátkozó fiatalok jelentősen alacsonyabban értékelik a büntetés lehetőségét, mint azok a fiatalok, akik nem ismernek bűnelkövetőket.

Az úgynevezett „*Perceptual Deterrence Studies*” alapján vizsgálható a kapcsolat az egyén büntethetőségre és rizikó észlelésre vonatkozó elvárásai és az egyéni jogkövetés között. A kérdőíves kutatások arra a következtetésre jutnak, hogy a súlyosabb büntetések nem csökkentik a bűnelkövetés valószínűségét.

Keresztmetszeti vizsgálatok szerint viszonylag gyenge összefüggés van a lebukás- és a büntetés lehetőségének egyéni megítélése, valamint a bűncselekmény elkövetése között.

A felmérés során az alacsonyabb kockázatérzékelési képességgel rendelkező megkérdezettek több bűncselekményről számoltak be, ha egy harmadik változó is bekerült az elemzésbe, mint például az önkontroll mértéke vagy a bűnelkövető

barátok száma. Ilyenkor az összefüggés meggyengül, és olykor a statisztikai valószínűség szintje alá süllyed.

A kockázaterzékelési képesség és a bűnelkövetés közötti kapcsolatot jellemzően a korábbi egyéni tapasztalat befolyásolja. Ennek alapján megállapítható, hogy rutinos bűnelkövetők a bűncselekmény felfedezésének és büntethetőségének lehetőségét a valósághoz közelebb, vagyis alacsonyabbnak értékelik, mint az olyan személyek, akik még nem követtek el bűncselekményeket, vagyis nem állapítható meg klasszikus értelemben vett elrettentő hatás. Ahhoz, hogy az elrettentés és a bűnelkövetői tapasztalat közötti összefüggést elválasszuk, hosszú-idősoros-panelvizsgálatok szükségesek. Ezek a vizsgálatok arra a következtetésre jutottak, hogy a bűnös szándék valóra váltásában az egyéni bűnelkövetői tapasztalatok erőteljesebben hatnak, mint a büntetés esélyének elrettentő hatása.

A büntetés lehetősége a bűncselekmény elkövetését különböző emberek esetében eltérő mértékben befolyásolja. Ezzel tulajdonképpen az elrettentésre való differenciált alkalmasság elmélete kerül megerősítésre, amely abból indul ki, hogy a büntetéssel való fenyegetés az egyesekre különböző mértékben hat. A befolyás mértéke függ az egyén tulajdonságaitól és a cselekmény körülményeitől is. A büntetéssel való elrettentést támogatók szerint a büntethetőség esélye minden személyre ugyanolyan mértékben hat, az elrettentésre való differenciált alkalmasság hívei szerint a büntetésre való esély eltérően hat az egyes személyekre.

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az elrettentő erő elsősorban a kevésbé súlyos, a hétköznapi élet során felmerülő bűncselekmények esetében jelentkezik, illetve olyan deliktumoknál, amelyek a racionális szükségletkielégítő kategóriába sorolhatók. Ilyen bűncselekményekre példaként szolgálnak a bolti lopások, adózással kapcsolatos bűnügyek vagy biztosítási csalások.

Már a szociológia klasszikusai is tudták, hogy azoknál, akiknél a belső kötődés a büntetőjogi normakövetéshez erős, nincsen a bűncselekmény szempontjából költség-haszon számítás, mivel a bűncselekmény elkövetésének esélye szóba sem kerülhet. Csak azoknál a személyeknél képzelhető el a bűn választása, akiknél az erkölcsi iránytű csődöt mondott. Esetükben történik meg a bűnelkövetés hasznának és költségének számbavétele, és csak ők lehetnek befolyásolhatók a büntethetőség nagyobb valószínűségével.

A téma szempontjából fontos fogalom az önkontroll, amely egy adott személy azon képességét mutatja, hogy képes olyan közvetlen hedonisztikus óhajnak, nyomásnak és különböző negatív impulzusoknak ellenállni, amelyek kielégülése esetén magasabb értékek sérülnek. A SAT az önkontrollt olyan képességnek tekinti, amelynek segítségével az egyéni erkölcsisége erősödik. Így lesz képes ellenállni olyan kísértéseknek, amelyek ellentétesek az egyén erkölcsi beállítottságával.

Akik kevésbé erős önkontrollal rendelkeznek, többször követnek el bűncselekményt, ezért nekik szükséges a büntetés lehetőségének erősítése, az elrettentő erő fokozása. Az erős önkontrollal rendelkezők jellemzően a saját erkölcsi meggyőződésüket követik, ami esetükben az elrettentést szükségtelenné teszi.

A büntetéssel fenyegetés jelentősége a csökkenő önkontrollal szemben növekszik. Ez a hatás a normakövetésre kevésbé hajlamos fiataloknál különösen erősen jelentkezik.

Az egyéni elrettentés hatékonyságánál erősebb a bűnelkövetői barátokhoz fűződő kapcsolat mértéke. A SAT elmélet alapján a büntethetőségtől való félelem a bűnelkövetői körökkel kapcsolatban álló fiatalok esetében gyengébb, mert náluk nagyobb az esélye, hogy a felelősségre vonást elkerülő lehetőséggel találkozzanak. A racionális döntés-elmélet alapján a bűnözői körrel rendelkező személyek esetében a büntethetőségtől való félelem csekélyebb, mivel az antiszociális hálózatok tagjainak a büntetéssel kevesebb vesztenivalójuk van, és ezért kevesebb negatív következménnyel is számolnak. A társadalomban elismert szerepet betöltő személyeknek sokkal több vesztenivalójuk van. Ők azok, akik egy bűncselekménnyel elveszíthetik mindazt az elismertséget, amelyet korábban kivívtak.

A statisztikai elemzések alapján látható, hogy a büntetés lehetőségével való fenyegetésnek csekély hatása van az elkövetés valószínűségére. Megállapítható, hogy az elrettentésnek leginkább akkor van hatása, ha az egyéni normakövetés mértéke lecsökkent, az önkontroll is sérült, és viszonylag nagy számban vannak a potenciális elkövető környezetében bűnözőtársak. A szigorú büntetések akkor bírnak fenyegető erővel, ha a büntetőügyekben hozott ítéletek publikussága a polgárok körében növekszik, ám ezzel kapcsolatban egyelőre kevés kutatási tapasztalat áll rendelkezésre.

A szerző álláspontja szerint azt is meg kell vizsgálni, hogy azok a személyek, akiknél nagyfokú érzékenységet mutatható ki a büntetés lehetőségével szemben, egyáltalán fogékonyak-e az ilyen jogkövetésre felszólító üzenetekre.

Felhasznált irodalom

Hirtelehner, H. (2020). Differenzielle Abschreckbarkeit als Evidenzgrundlage negativer Generalprävention – Eine Bestandsaufnahme der kriminologischen Wissensbasis. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 103(3), 221-233. <https://doi.org/10.1515/mks-2020-2051>

Molnár Tamás

A vadvilág kriminológiája

Wildlife Criminology

A Wildlife Criminology filozófiai, jogi és kriminológiai szempontokat ötvözve mutatja be a vadon élő állatok sérelmére elkövetett cselekmények legújabb kutatási perspektíváit. Angus Nurse, a Middlesex Egyetem tanárának élővilágot érintő elméleti kriminológiai és jogi tudását szerencsésen kiegészíti Tanya Wyatt, a Northumbria Egyetem oktatójának rendőrként szerzett tapasztalata. A mű nyolc fejezete tematikusan arra fókuszál, hogy logikusan érvelve bontsa le az emberi gondolkodásban megszilárdult, „ez csak egy állat” kifejezéssel körülírható axiómát.

A bevezetés a kár meghatározásakor az élőlények érzelmi képességének tudatosításával puhítja fel azokat a megközelítéseket, amelyek szerint a kár kizárólag jogszabályokban megjelenő meghatározásokon keresztül értelmezhető. Az első fejezetben kapott helyet a téma aktualitásának indoklása is, amelyet vitathatlan természettudományos ismeretekkel támasztottak alá.

A második fejezet a vadállatot mint a tulajdonjog tárgyát elemzi. Rövid történeti áttekintést kapunk arról, hogy ezek jogi státusza hogyan változott a magántulajdon megszilárdulásáig. A jelenlegi állatvédelmi rendelkezések kritikája, hogy a legkevesebb figyelmet szentelik az ökológiai rendszer részét képező vadállatokra. Ezután a mű a szórakoztatóipar állatokra gyakorolt ártalmait mutatja be állatkeretek, akváriumok és cirkuszok tevékenységének mélyreható feltárásával. A szerzők arra töreksenek, hogy az állatokat érő valamennyi negatív hatást a kár fogalmába integráljanak. Ennek elősegítése érdekében a fejezet második része a vadvilágot az élelmiszer-, gyógyszer- és feldolgozóipar kimeríthetetlennek tűnő nyersanyagforrásaként vizsgálja. Külön kitér a világháló által megteremtett értékesítési csatornák szerepére, valamint a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény (CITES) gyakorlati végrehajtására.

A harmadik fejezet a vadvilágot mint táplálékforrást szemléli. A problémá felvetés azokon az empirikus kutatási eredményeken alapul, amelyek szerint a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) vörös listáján szereplő mintegy 39 500 faj csaknem felének populációja csökken, amelynek hátterében – a hullók kivételével – a húsfogyasztás áll. Az étkezési szokások kulturális és etnikai identitást egyaránt tükrözhetnek, az állatok étrendben történő megjelenésének hátterében álló okok a luxusfogyasztástól a kizárólagos fehérjeforrásig terjednek. Szerteágazó figyelemmel elemzi a bozóthús (bushmeat) fogyasztását, ami mára olyan szokás, hagyomány, presztízs és nosztalgia, amelynek helyi, városi és nemzetközi vonatkozásai is vannak. A fejezet az énekesmadarak fogyasztására

is kitér, mely jelenség Európa egyes részein a jogi tilalmak ellenére is vitathatatlanul jelen van. Az állatok által átélt szenvedés megértéséhez elegendő a fogyasztási procedúra rövid felvázolása, amelyet a szerző kellő alaposággal megtesz. A kaviár példáján keresztül szemlélteti, hogy egy adott faj táplálkozásban betöltött szerepe mennyire változékony. Az orosz kaviár jellemzője volt az 1800-as években a tömegesség és az olcsó piaci ár, mára azonban a kevés és drága ételek sorában említhetjük. A kialakított jogi szabályozás a legális és az illegális kereskedelem egybefonódását eredményezte, míg a vadon élő kaviár iránti töretlen kereslet azt, hogy számos kereskedő vadonból származónak tünteti fel az egyébként legálisan előállított kaviárt.

A negyedik fejezet a vadvilág egy meglehetősen sajátos kiaknázási lehetőségét, a sportot veszi górcső alá. A téma felvetés indoka a korábbiaktól eltérően nem az egyes állományok csökkenése, hanem a jelenség legális és illegális vonatkozásainak egyidejű jelenléte. A szerzők gyakorlati tapasztalatok alapján jellemzik a hajtóvadászatot, az orvvadászatot, a szabadidős horgászatot, valamint a rodeó lovaglást és a bikaviadalokat.

A következő fejezet tárgyalja a vadvilágot mint az emberi erőszak tükrét. Az általánosan elfogadott nézőpont szerint a vadon élő állatok erőszakosak, míg az ember különleges képessége az együttérzés és az önzetlenség. Az emberi erőszakot hajlamosak vagyunk állati eredetre visszavezetni, ahogy azt a kriminálantropológia képviselői is tették. Etológusok bebizonyították, hogy ennek az asszociációnak a fordítottja igaz, mert az állatok azokon a területeken agresszívak más fajok egyedeivel, ahol az ember beavatkozott a természet zavartalan rendjébe. Az állatvilágban az agresszió alapvető szükségletek kielégítését szolgálja, ez az emberi erőszakról aligha mondható el.

A hatodik fejezet az erőszakot állat és ember közötti relációban vizsgálja, s arra a következtetésre jut, hogy az egyénben rejlő ez irányú erőszakos cselekmények kitűnő indikátorai annak az agresszív hajlamnak, amely a későbbiekben interperszonális erőszakká fajulhat, és amely ritkán éri el az igazságszolgáltatási rendszerek ingerküszöbét. A jelenséget tágabb kontextusba helyezve fontos tényezőként azonosíthatja a szerző az állatok tehetetlensége mellett az elkövető családon belüli hatalmi viszonyait.

A hetedik fejezet az állatok jogalanyiségének kérdését vizsgálja. Valamennyi jogrendszerben az emberi érdekek védelmének dominanciája aszimmetrikus helyzetet eredményez a többi élőlény sérelmének tolerálása által. A szerző a jogbölcslethez már jól ismert akarat- valamint érdekelmélet ismertetését követően bontja ki saját gondolatait. Empirikus kutatási eredményekre hivatkozva megállapítja, hogy az állatok többségének van személyisége, de a mai jogrendszerek mindegyike dologként kezeli őket. Ezen a megszilárdult állásponton

ütnek foltot azok a jogesetek, amelyekben a bíróság elismeri az állatok bizonyos jogát és személyiségét. Különösen érdekes színfoltja az állatjogok melletti érvelésnek Sandra, a Buenos Aires-i orángután történetének bemutatása, amely után nem tűnik a valóságtól elrugaszkodottnak az állatok jogi személyként történő elismerése, mert a fiktív jogalanyiség a gazdasági társaságok esetében már adott jogintézmény.

Az utolsó fejezet a kriminológia e témában betöltött szerepére és jövőjére koncentrál, fő kérdése, hogy a kutatások segíthetnek-e kiközösíteni az embereket az állatvilágot övező dologközpontú gondolkodásmódból. A tulajdonjog korlátjai az élővilág vonatkozásában lassan, de egyre biztosabban körvonalazódnak, amelynek legjobb példája Sandra esete. A kriminológusok feladata – az állatokra káros magatartások azonosítása mellett – az alaptalan fogyasztási hagyományok megingatása is. A klímaváltozással egy időben a fajmegmentés iránti igény újabb kérdéseket indukál, hiszen a klímaválságot az ember idézte elő, és mi fogjuk eldönteni, hogy egy-egy fajmegmentési programba mely populációk kapnak esélyt a túlélésre.

A könyv az állatvilágot övező emberközpontú meggyőződések lebontására, és a téma iránti érzékenység kialakítására maradéktalanul alkalmas, felépítése logikus, nyelvezete jól érthető. Az állatok jogalanyiségének megteremtésével kapcsolatban azonban számtalan kérdés merül fel. Történetileg az állatvilággal való szükségszerű kapcsolatunkat az alázat és a mértékletességre törekvés jellemezte. A plurális világkép térhódításával egyidejűleg azonban a jogrendszeren kívüli társadalmi struktúrák meggyengültek. A keletkezett erkölcsi és morális hézagot a jog egymaga betölteni nem képes, de értékrend közvetítésével elősegítheti azok megerősödését és újragondolását. Az állatok jogalanyiségának gondolata egy irreálisan romantikus és a valóságtól elrugaszkodott jogrendszer kialakítását célozza ahelyett, hogy az ember és a természet egyensúlyának újraalakítását szorgalmazná. Az egyes kormányzatok felelőssége, valamint a jogrendszerek által kínált lehetőségek kiaknázása ebben állhat.

Javaslom a könyvet jogásznak, kriminológusnak és jogalkalmazónak, és mindazoknak, akik nem tudnak azonosulni az állatvilág kiaknázásának jelenlegi gyakorlataival, és érdeklődnek a változások szükségességét alátámasztó azon tényekre, amelyeket a kritikai kriminológiai irányzat zöld ága közvetít.

Felhasznált irodalom

Nurse, A. & Wyatt, T. (2020). *Wildlife Criminology*. Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781529204346.001.0001>

Bandi István

A „törött ablakok” másolása posztszovjet városokban: a társadalmi kontroll kibővítése bizonytalan időkben. Egyszerű másolás vagy találékony alkalmazás?

Mimicking „broken windows” policing in post-soviet cities: expanding social control in uncertain times. Easy to copy or ingenious to use?

A szerző, Erica Marat, a közép-ázsiai és oroszországi bűnözés, korrupció és álbűnözés feltárásában kiterjedt gyakorlati tapasztalattal rendelkező kutató első komolyabb kötete „*The Tulip Revolution*” címmel, egy évvel Askar Akajev krigiz elnök bukása után jelent meg. Dr. Marat, aki tudományos karrierje kezdetén még Erika Iskakova néven publikált, számos tudományos munkát írt. Az említett kötetben stratégiai szempontból vizsgálta a közép-ázsiai köztársaságban végbement gyors államigazgatási és társadalmi változásokat. Elemzéséhez három forrást használt fel: kirgizisztáni médiumokat, szemtanúkat és személyes megfigyeléseit. Ezek összevetésével hiteles képet rajzolt Kirgizisztán új állami berendezkedéséről.

Marat 2009-ben újabb szempontok szerint vizsgálta a közép-ázsiai országokat „*The military and the state in the Central Asia: from Red Army to independence*” című művében. A hadseregnek központi szerepe volt a közép-ázsiai államok politikai fejlődésében, az államszervezetben, a külpolitikában és a mindennapi életben a huszadik század elejétől napjainkig. Ebben a munkájában a közép-ázsiai katonai intézmények szervezettörténeti fejlődését, valamint az adott államra és társadalomra gyakorolt hatását vizsgálta. Elemzésének módszertanánál a katonaszociológia, a politológia és a történelem eszköztárát használta.

Tudományos munkásságának következő fontos állomását képezi a 2012-ben a DCAF-nél (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) megjelent „*Security Sector Reform in Central Asia*” című munkája, mely biztonságpolitikai szempontok szerint vizsgálja a közép-ázsiai államokat. Ez a műfajilag jelentősnek minősülő elemzés négy közép-ázsiai állam biztonsági szerveinek reformját járja körül.

A rendfenntartás területén a 2014-ben bővített formában kiadott „*Reforming the Police in Post-Soviet States: Georgia and Kyrgyzstan*” kötetével alkotott jelentőset. Ebben a könyvben Grúzia és Kirgizisztán eseteinek vizsgálatával sikerült azonosítania és bemutatnia a volt szovjet államokban bekövetkezett rendőri reformok meghatározó tényezőit. A két példát úgy választotta meg, hogy azokban kirajzolódott a reformok két drasztikusan eltérő megközelítése. Grúziában a kormány reformprogramja alapvetően átalakította a rendőrséget, de

mege erősítette az elnök, Mihail Szaakasvili rezsimjének pozícióit a rendőrség irányításában. Egy évtized alatt két politikai rendszerváltozással Kirgizisztán kudarcot valló reformtörekvése a bűnüldöző szervek növekvő korrupciójához, és erőszakos, nem állami csoportok térnyeréséhez vezetett. Grúzia és Kirgizisztán tapasztalatai azt mutatják, hogy a militarizált rendőri erők reformja nem lehet sikeres, még akkor sem, ha a tágabb politikai környezet demokratikusabbá vált.

Marat a 2018-ban megjelent könyvében – „*The Politics of Police Reform: Society against the State in Post-Soviet Countries*” – már Ukrajnát is elemzése tárgyává tette.

A fentiek alapján nem meglepő, hogy a »*Mimicking „broken windows” policing in post-soviet cities: expanding social control in uncertain times*« (A „törött ablakok” másolása posztszovjet városokban: a társadalmi kontroll kibővítése bizonytalan időkben) című tanulmányában Erica Marat a már korábban felgyűlt tapasztalatai alapján, és módszertanilag felvértezve vetette össze az Egyesült Államokban már elavulttá vált „törött ablakok” rendfenntartási gyakorlatnak a posztszovjet államokba, Kazahsztánba és Ukrajnába való átültetését.

Tanulmányában a szerző elemzi a posztszovjet államok bűnözésének alakulását és a büntető igazságszolgáltatás teljesítményét. Analitikai szigorúsággal és empirikus részletek bemutatásával tárja fel a kazahsztáni és ukrainai rendőri erők rendfenntartó rendészeti reformját. Annak ellenére, hogy a törött ablakoknak elnevezett rendfenntartás elve nagyon sok egyesült államokbeli városban elavulttá vált, a koncepciót újraértelmezik és adaptálják olyan országokban, ahol attól eredményeket várnak.

A rendfenntartó rendészeti modell alkalmazásnak elemzését a szerző főleg a kazahsztáni Almatyban és az ukrainai Kijevben 2015 és 2017 között folytatott terepmunkára építette fel. Negyven mélyinterjút készített a politikai elit tagjaival, a rendőrségi tisztviselőkkel, akik részesei voltak az említett rendészeti reformoknak. Az interjúalanyok között szerepeltek a civil társadalom képviselői, valamint a rendőri reformok végrehajtásában részt vevő szervezetek munkatársai. Az nem derült ki tanulmányából, hogy Kazahsztánban miként sikerült a járőrök munkáját belülről megfigyelni, tény viszont, hogy Ukrajnában a szerző járőröző rendőrökkel készített interjúkat.

Az amerikai „törött ablakok” modell – eredeti rendeltetésétől eltérően – valójában a zérótolerancia-rendészet formáját öltötte, a büntetések szigorodásához, a börtönépesség növekedéséhez vezetett, ezért a 2000-es évek első felében már komoly ellenvetésekkel találta magát szembe. A szerző szerint mint a várospolitikai intézkedések kiegészítő eleme komoly hiányosságokat mutatott fel: aránytalanul érintette a gazdaságilag jogfosztott csoportokat. A módszer nem igazán volt képes visszaszorítani az erőszakos bűncselekményeket,

rAADÁSUL a prevencióra támaszkodó rendészeti eszközök hatékonyabbnak bizonyultak a bűnözés elleni küzdelemben.

A szerkezetileg arányosan három részre tagolt elemzés a rendészeti modell elméleti és gyakorlati alkalmazásának példáin keresztül érzékelteti az előnyöket és a hátrányokat. Először a rendészeti modell átvételének kérdését járja körül. Kazahsztán és Ukrajna rendészeti szervei csak a formát és kevésbé a tartalmat vették át. Marat szerint a vizsgált államokban a politikai elit a társadalom felé való nyitás helyett az erősebb rendőri fellépést részesítette előnyben. Kazahsztánban és Ukrajnában ez a felfogás egybeesett a középosztály nagyobb városi területeken történő térnyerésével, ahol a rendőrség magasabb népszerűségi indexet kapott, amikor szigorúbb intézkedéseket hozott a kevésbé jelentősebb bűncselekmények elkövetői ellen.

Kazahsztánban a rendészeti reformok széles körben publikált nemzeti stratégiára támaszkodtak, amelyek szigorúan meghatározott időbeli és működési célokat tartalmaztak. A szerző arra is rávilágított, hogy a rendészeti reformok sajátos interpretációja is jelen volt, hiszen a nemzetközi példákat szelektív módon használták fel, így a „törött ablak” rendészet megfelelő keretté vált.

Erica Marat az ukrán példán keresztül a „törött ablakok” rendészeti modell egy másik gyakorlati alkalmazását mutatja be. Szerinte az ukrainai rendőri reformok bevezetését a civil aktivisták, politikai vezetők és a nemzetközi adományozó közösség együtt tudták megvalósítani. A 2013-ban és 2014-ben a Janukovics elnök elleni tüntetések megnyitották az utat egy új rendőri szervezet kialakításához. A szerző elképzelése szerint a rendfenntartó intézkedések kezdeményezései olyan politikai célok eszközeivé váltak, mint az európai nemzetekhez való közeledés, illetve a szovjet múlttól való eltávolodás. A reform bevezetői nagy hangsúlyt fektetettek a pozitív fogadtatásra, amely egyben a politikusokat is ösztönözte arra, hogy reagáljanak a lakosság igényeire. A reform mögött meghúzódó legfontosabb elképzelés a zéró tolerancia kultúrájának kiépítése volt, s küzdelem a korrupció ellen nemcsak a rendőrség köreiben, de a teljes kormányzati intézményrendszerben. A strukturális megújulás a beosztotti állomány lecserélését is magával hozta, melynek során számos nehézség merült fel. Az újoncok túlnyomó többsége nem rendelkezett rendőri tapasztalattal, noha mindannyian felső végzettségűek voltak. Az új rendőrség mindenütt jelen volt. Gyorsan tudtak reagálni a polgárok segítségkérésére, és szükség esetén veszélyes helyzetekbe intézkedtek. A rendfenntartó rendészet ukrán változata arra összpontosított, hogy megakadályozza a rendőrséget abban, hogy aránytalan erőszakot alkalmazzon a civilek ellen, valamint felvette a küzdelmet a rendőrség köreiben elburjánzott korrupció ellen is. Az ukrán belügyminisztérium gondosan formálta a közvéleményt, de a reform során vonakodott a bűnügyi

statisztikák nyilvánosságra hozásától. Az aktív, alulról felfelé irányuló részvétel ellenére a civil társadalmi csoportok fokozatosan háttérbe szorultak, a hagyományos hierarchia erősebbnek bizonyult, a változások a belügyminisztériumon belül, felülről lefelé valósultak meg.

Felhasznált irodalom

Marat, M. (2019). Mimicking „broken windows” policing in post-soviet cities: expanding social control in uncertain times. *Policing and Society*, 29(9), 1005-1021. <https://doi.org/10.1080/10439463.2018.1448396>

Beke József

A szélsőséges radikalizálódás és az erőszak kockázatértékelése

Risk assessment of extremist radicalisation and violence

A szerző a napjainkban emelkedő tendenciát mutató radikalizálódási folyamatokhoz köthetően, a szélsőségesen erőszakos elkövetők kockázatértékelésére alkalmas, dinamikusan fejlődő eszközöket mutat be, és hasonlít össze.

Bevezetőjében kifejti, hogy 2010 óta jelentősen megnövekedett a többé-kevésbé megbízható kockázatértékelésre alkalmas eszközök (RbeG-eszközök – Risikobeurteilungsinstrumente) száma. Ausztriában állami és nem állami szereplők foglalkoznak a kockázatelemzéssel, amelyek hangsúlyos elemei különbözők, attól függően, hogy a biztonság mely területére vonatkoznak. Ausztriában általánosan a RADAR nevű eszközt fejlesztették ki és használják, ami 15 kockázatra releváns szűrőből, és 27 további speciális indikátorból áll. A módszer az ideológiai jellemzők, a szociális kapcsolatok és az erőszakos cselekmény elkövetésére való hajlandóság területén teszi lehetővé az analízist. Ezen túlmenően három releváns védőfaktor is jelen van a rendszerben, aminek az a célja, hogy azonosítsa a radikalizálódásra hajlamos, sebezhető személyeket. A RADAR nevű eszköztől, és annak megbízhatóságáról és pontosságáról nincsenek információk.

A szerző a továbbiakban bemutatja és összehasonlítja a három leginkább elterjedt kockázatértékelésre alkalmas eszközt.

Erőszakos szélsőségesség kockázatértékelése (Violent Extremism Risk Assessment, VERA)

2009-ben került kifejlesztésre a rendszer, melyet 2015-ben továbbfejlesztettek (VERA-2R). Az elemzéséből kitűnik, hogy a VERA-2 az egyik legismertebb RbeG-eszköz, amit az Európai Tanács „Horizont 2020” nevű programjának keretén belül egy sor EU-tagállamban bevezettek. Ha a VERA és VERA-2R-t bemutató tudományos kísérőpublikációkat összehasonlítjuk, elsőként az tűnik fel, hogy sem az eljárás, sem a kiértékelési metodika nem változott lényegesen a fejlesztés során. Ezzel egyidejűleg az elméleti „struktúra” évről-évre mégis komplexebb és bonyolultabb lett. További érdekesség, hogy a sebezhetőség faktorai mellett három kategóriából álló protokollt fejlesztettek ki. Ezek a visszaradikalizálódás, a kiemelési- és védelmező faktorok. A cikk kiemeli, hogy a VERA-2R „Catch-all” eszköz hírében áll, ami minden extrém erőszakot, rendellenességet érdemben kimutatni képes. Ezen felül a VERA-2R-t még a korai kiszűrésre/felismerésre is alkalmasnak tartják. Ez a képesség azonban felveti a kérdést, vajon egyetlen ellenőrző lista képes-e a politikailag, ideológiailag, világnézetileg motivált erőszak minden előfordulását és motivációs helyzetét, továbbá valamennyi radikalizálódási állomást hitelesen, eredményesen és megbízhatóan mérni? A szerző még egy lépéssel továbbment, és azt állította, hogy a VERA-2R most már egy komplett, dinamikus, okozati modellen alapszik, illetve leképezi azt, ezért a szükséges és elégséges okozati tényezőket figyelembe veszi. Hiányossága viszont, hogy eddig nem alakultak ki olyan szabályok, amelyek alapján a feltárt okozati tényezők a „szükséges” és/vagy „elégséges” markerek szerint besorolhatók lennének.

Terrorista radikalizálódásának elemzése (Terrorist Radicalization Assessment Protocol, TRAP)

A szerző szerint a TRAP egy nyomozási célú „sablonként” szolgál a magányos terrorista kiszűrésére. Esetfeldolgozáshoz való segédletnek szánták. Pszichodinamikus és pszichoszociális modellen alapszik, ami empirikusan még nem került tesztelésre, de megbízhatónak és érvényesnek tűnt. Azonban a nem megfelelően bizonyított érvényessége miatt jelen pillanatban nem nevezhető SPJ (structured professional judgment) prognóziseszköznek. Mivel a kontrollcsoportokkal való összehasonlítás is hiányzik, nem tekinthető továbbá olyan eszköznek sem, ami identifikálná a terrorista szándékú veszélyes személyeket. A fejlesztők ezért a TRAP használatát a VERA és az MLG (Multilevel Guidelines) kombinációjával ajánlják, ami a kiértékelési folyamatot feltételezhetően jelentősen megnehezítené.

Sebezhető emberek azonosítása (Identifying Vulnerable People, IVP)

Az IVP-t az Office for Security and Counter Terrorism megbízásából az Egyesült Királyságban azzal a céllal fejlesztették ki, hogy a közszolgálatban dolgozókat tájékoztassa a releváns sebezhetőségi faktorokról, valamint, hogy így felismerhessék és kiszűrjék a folyamatban lévő radikalizálódást. Mivel a fejlesztők interneten hozzáférhető, nyilvános forrásokat használtak az adatbank feltöltéséhez, ezért az értelemszerűen nem volt teljes. A 16 rizikó kategória közül hétnél az információ több mint 60%-a hiányzott! Érthető módon ez kihatott az eszköz érvényességére és megbízhatóságára. A szakirodalom szerint az IVP a „konvencionális” terroristáknál (ír republikánusok, iszlamisták) és szélsőjobboldali elkövetők esetében magasabb megbízhatóságot mutatott ki, a radikális állatvédők és iskolai ámokfutók esetében azonban kevésbé volt megbízható. Az IVP eszköz az ideológiai alapú szélsőségesek negatív előrejelzésében volt a leghatékonyabb, vagyis annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy ki nem fog súlyos büntetést elkövetni.

Összegzés

A megbízható rizikófeltáráshoz alkalmas eszközök Szent Gráljaként az SPJ-eljárás (structured professional judgment) mutatkozik. Az eszközök tesztelése nagyrészt néhány jól ismert és kutatott eset megítélésére korlátozódott. A további tesztek szervezési és finanszírozási okok miatt elmaradtak. Összességében megállapítható, hogy a kockázatokat jelző eszközök a különféle célcsoportok tekintetében csapdákat rejthetnek. Ha egy tévesen negatív értékelés esélyét szeretnénk minimalizálni, akkor nagy a veszélye annak, hogy ez a biztonság egy hasonlóan magas, tévesen pozitív értékelésszám árán valósulhatna meg. Egy ilyen egyoldalú biztonsági csomag – amelyben elfogadott lenne a tévesen-pozitív esetek aránytalanul nagy száma – gyengítheti a terrorral és szélsőségekkel szembeni védekezés hatékonyságát.

Felhasznált irodalom

Logvinov, M. (2019). Risikobeurteilung extremistischer Radikalisierung und Gewalt. *SIAK-Journal*, 3, 51-64. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-25123-9>

Erdélyi Katalin

Az átláthatóságon túl: a kommunista időszak titkosrendőrségi archívumai a posztszocialista Kelet-Európában

Beyond Transparency: the Communist-Era Secret Police Archives in Post-socialist Eastern Europe

A kommunista idők titkosrendőrségi archívumai sajátos utóélettel rendelkeznek. Őrzik az igazságosságról és a társadalmi átalakulásról kialakított különböző elképzeléseket, ugyanakkor ambivalens vágy- és szorongástárgyakká is váltak a populáris kultúrában, filmekben, színházi darabokban, médiahírekben, politikai botrányokban, de még az igazságügyi folyamatokba is beférfköztek.

A cikk a rendőri akták egyik legizgalmasabb, „Files” című dokumentumjátékának elemzését nyújtja, amelyet a jól ismert disszidens kollektíva, a „Nyolcadik Nap Színháza” mutatott be. Ezen keresztül hívja fel a figyelmet a valószínű történelmi dokumentumok megismerésének, megértésének és érzelmi feldolgozásának szükségességére. A szerző az állami Nemzeti Emlékezet Intézetben (Instytut Pamięci Narodowej, a továbbiakban IPN) végzett néprajzi kutatásaira támaszkodva elemzi a posztszocialista Lengyelország kommunista titkosrendőrségének kulturális-politikai életét. Megvizsgálja, hogy az archívumok hogyan váltak a hegemon politikai küzdelmek részévé, amelyek nemcsak az állami intézményekben, hanem a kulturális produkciókban is jelen vannak.

Az IPN kezeli a kommunista korszak titkosrendészeti archívumait, a legjelentősebb olyan intézmény, amely közoktatási programjai és kulturális eseményei által formálja a közművelődést. A kulturális produkciók, például a színházi darabok, filmek kulcsfontosságúak a tudás, az archiválás alternatív formáinak újragondolásához és terjesztéséhez. Mivel az intézményt egyre inkább radikális nacionalista csoportok uralják, ezért a 2000-es évek közepe óta a kritikák keresztüzebe került, ezzel a levéltárak növekvő nyilvánosságát és átpolitikálódását okozva. A jobboldali nacionalista csoportok uralmának fokozódásával a formális politikai szférában és a nemzeti intézményekben, például az IPN-ben, a kommunista múlttal összefüggő különböző közszereplőkkel kapcsolatos informális médiaáldozatok egyre gyakoribbá és kínosabbá váltak.

A levéltárak ellentmondásos érzelmeket keltenek az emberekben, vonzónak és lenyűgözőnek tűnnek a világ számára, ugyanakkor fenyegetők a nem kívánt információk nyilvánosságra hozatalának lehetősége miatt. Így nem meglepő, hogy az állami levéltárakra a megfigyelés és az elnyomás érvényes. A tudósok szerint a dokumentumgyűjteményeket az igazságosság, a béke, az emberi jogok

és a demokratizálódás érdekében hasznosítani lehetne: a megfigyelés és az uralom eszközei az erőszak dokumentálásával és nyilvánosságra hozatalával, valamint az igazság megismerésével az igazságszolgáltatás és a jóvátétel eszközeivé válhatnának. A szerző szkeptikus azzal kapcsolatban, hogy az elnyomás archívumát át lehetne-e alakítani az igazságosság vagy az emberi jogok archívumává. Ezért azt mutatja be, hogy a megfigyelés és az uralom formái miként reprodukálódnak az archiválási gyakorlatok által, hogy a nacionalista csoportok hogyan alkalmazták a kommunista idők titkos archívumait antikommunista történelem- és emlékpolitikájukba, hogyan igyekeztek hegemónná tenni a rendőri levéltári anyagok saját politikai céljaik szerinti értelmezését. Noha az archívum ilyen koncepciójának kritikája a tudományos szakirodalomban mára jól megalapozott lehet, mind gyakorlati, mind politikai okokból döntő fontosságú annak megvizsgálása, hogy az archívumoknak politikai célokra való alárendelése, miként torzíthatja, különösen a rendőrségi levéltárak eredeti rendeltetését.

Noha a kulturális előadások (filmek, színdarabok stb.) önmagukban nem feltétlenül képesek kikezdeni a hatalom és az uralom bejáratott intézményeit, a kultúra, ha valóságos értékek hordozója, hiteles értelmezője lehet a történelmi múltnak, és alakítója a történelmi jövőnek.

Felhasznált irodalom

Gökariksel, S. (2020). Beyond Transparency: the Communist-Era Secret Police Archives in Postsocialist Eastern Europe. *Archives and Records*, 41(3), 236-253. <https://doi.org/10.1080/23257962.2020.1815524>

Kalmár Ádám Katonák rendőr szerepben

Soldiers in police roles

A világon az emberölések nagyjából harmadát Latin-Amerikában követik el. Évente több mint 60 000 esettel Brazília az az ország, amely egy államok közötti konfliktusoktól mentes térségben mégis mélyen fertőzött az erőszakos bűnözéssel. Sok ország próbálkozik a rendőrségi és katonai jellemzők vegyítésével megfékezni az elharapódzó szervezett bűnözést. A tapasztalatok alapján szakértők széles körben egyet értenek abban, hogy a katonai jellegű szervezetek nem felelnek meg a belső biztonság fenntartásával kapcsolatos követelményeknek,

elsősorban a képzés hiánya miatt, és azért, mert a paramilitáris rendvédelmi szervezetek nehézségekkel szembesülnek a legitim erőszak alkalmazásakor, főként a fokozatosság, szükségesség, arányosság érvényesítésében.

Christoph Harig Brazília preventív típusú katonai rendőrsége, a Polícia Militar tagjainak tapasztalataira, valamint a képzés megfigyelésére alapozva vizsgálta meg a közrend-közbiztonság fenntartására irányuló műveleteket, annak fényében, hogy az utóbbi időszakban azokba egyre több ENSZ békefenntartói tapasztalattal rendelkező katona került bevonásra. A brazil Polícia Militar az országban az elsődleges rendőri erő, ami azonban felépítését és kiképzését tekintve a katonai egységeket másolja. Akcióik nagy számban halálos kimenetelűek, 2009 és 2015 között Brazíliában 17 500 ember vesztette életét rendőri akciók következtében. Csak 2016-ban 4222 főt rendőrök lőttek le.

A széles körű konszenzus ellenére – mely szerint a katonák nem arra vannak felkészítve, hogy a települések közterületein lássanak el szolgálatot, és megfelelő eszközök sincsenek az állampolgárok ellenőrzésére – Brazília tovább militarizálta közbiztonsági intézkedéseit, és növekvő számban alkalmazza a fegyveres erők tagjait a közbiztonság fenntartását biztosító akciókban. Amellett, hogy az ország katonai egységei rendvédelmi funkciókat is ellátnak, az ENSZ Haitibe telepített béketámogató missziójába (MINUSTAH) is a legnagyobb kontingenseket delegálták. Az ország katonai vezetői és a diplomaták is egy olyan képet kívánnak a közvélemény felé közvetíteni, miszerint katonáik a meggyőzésen alapuló, többségében erőszakmentes, támogató, „brazil típusú békefenntartó” tevékenységet folytatnak.

Ezeket az állításokat korábban empirikus bizonyítékokkal alig támasztották alá, így a tanulmány szerzője alapvetően három kérdést vizsgált kvalitatív módszerekkel. Elsőként, hogy miként befolyásolja a rendőri műveletekben való részvétel a katonák rendvédelmi képességeit, másodsor azt, hogy milyen ismereteket hasznosítanak kölcsönösen, egyfelől a békefenntartó, másfelől pedig a belbiztonsági akciók tapasztalataiból. Harmadszor pedig, hogy milyen megközelítés érvényesül a legitim erőszak fokozatos alkalmazása során.

Brazíliában a rendészet erősen militarizált, és az ország ezt a közbiztonság területén a paramilitáris rendőri egységek növekvő számával tovább fokozza. A szövetségi köztársaságban az egyes szövetségi államok kormányzói kérhetik a katonaság bevonását a közrend-közbiztonság fenntartásába, ha az ott szolgálatot ellátó rendőri egységeik nem elérhetők, vagy a probléma méretéből fakadóan azt már nem tudják önállóan kezelni. Az ilyen kérések száma, köre és időtartama annak ellenére növekszik, hogy ezek az akciók elméletileg csak végső megoldásként, előre meghatározott időtartamban és területen, jelentős korlátozások bevezetésével alkalmazhatók. Brazíliában a belső rend fenntartásával

kapcsolatos műveletek során – mintegy igazolásként – ENSZ békefenntartói tapasztalattal rendelkező, és szándékosan a kék sisakosokéhoz hasonló ruházatba öltözött és jelzéseket viselő katonákat alkalmaznak. Ezek a műveletek az 1990-es években már visszatérő jellemzőivé váltak a közrend fenntartásának, de rendszerint kisebb erővel, legfeljebb két hónapos időtartamban kerültek végrehajtásra. Ezután – Lula da Silva elnöksége idején – engedélyeztek hosszabb időtartamú közbiztonsági műveleteket Rio de Janeiro állam rendjének megszüldésére érdekében. Ekkor 2010 és 2015 között két hosszú távú (1–1,5 év időtartamú) művelet során katonai erővel foglaltak el három favelát (nyomornegyedet), majdnem 30 000 fő rendfenntartó bevetésével, ami több volt, mint a Haitibe küldött békefenntartók száma tíz év alatt. A kutatók megállapítják, hogy a hazai kiegészítő műveletek és a bűnbandák felszámolása érdekében vívott harc tapasztalatai egyértelmű versenyelőnybe juttatták a brazil békefenntartókat, ezért a nagyhatalmak vezető szerepet szántak a kéksapkásainak a Port-au-Prince-i bandák felszámolásában is.

A szerző kérdőíves felmérést végzett, félig strukturált interjúkat vezetett le, és fókuszcsoportokban dolgozott az ENSZ misszióban és a hazai közbiztonság megteremtését célzó rendőri műveletekben dolgozó katonák körében. Elsőként a brazil katonai egységeket, a rendőri szerepre felkészítő képzést vizsgálta, majd azt, hogy a katonák a korábbi békefenntartó bevetések során szerzett tapasztalatokat tudták-e hasznosítani a hazai közbiztonsági műveletek végrehajtásában. Górcső alá vette azt is, hogyan kezelték a lakosságot. Sajnos a legtöbb fókuszcsoport arról számolt be, hogy a Rió-i favelák népe ellenségesebb volt velük szemben, mint Haiti lakossága. Ezek alapján a városi műveletek nehézségei, a bonyolultabb helyzetek választás elé állították az állományt, hiszen végső soron a jogállamiság szembe került a katonai hatékonysággal, és ők az utóbbit részesítették volna előnyben. Már azt is eredményként értékelték, hogy a favelákban legalább ideiglenesen rendet tudtak tartani, ott, ahol addig csak a fegyveres bandák uralkodtak. A szerző megvizsgálta azt is, hogy a katonák hogyan kezelték a kritikus helyzeteket, a városi tömegoszlatást, a kényszerítő eszközök alkalmazását, vagyis hogyan formálódott rendész a békefenntartóból egy olyan környezetben, ahol a lakosság az új technikai eszközökkel folyamatosan filmezte a rendőri intézkedést, és csak azt várta, hogy a hatóságok mikor reagálják túl a helyzetet. A katonák azzal szembesültek, hogy annak ellenére, hogy technikailag képesek voltak rendőri szerepben dolgozni, abban a pillanatban, hogy fenyegetéssel álltak szembe, fennállt a veszélye, hogy a katonai énjük agresszióval reagál, hiszen a tudatuk az ellenség legyőzésére fókuszál akkor is, ha feladatuk a rendfenntartás. Ekkor a legitim erőszak alkalmazásának elvei – főként a fokozatosság – sérülhetnek, ezért a rendőrszerepbe került

katonák számára sokkal frusztrálóbb a hazai műveletekben, honfitársaik között rendészeti tevékenységet folytatni. Számukra ez a feladat, a katonai műveletekkel összehasonlítva, alacsonyabb presztízsű.

A tanulmány által bepillantást nyerhetünk a rendőri szerepbe került katonák kettős feladatrendszerébe, és annak pszichikai terheibe is. Kiderül, hogy a békéfenntartói tapasztalatokkal rendelkező, és rendőri képzésben is részesült katonák az ellentmondásos szituációkban képesek voltak megfelelően cselekedni, még akkor is, ha jelentős visszafogottságot kellett tanúsítaniuk a fegyveres bandák elleni közbiztonsági műveletek során. Eszerint pedig a kutatás igazolta, hogy továbbra is érvényesek azok az aggodalmak, hogy az ilyen feladatokban részt vevő katonák jelentős kockázatot jelentenek az emberi jogok védelmének alapelveire, magára a demokratikus jogállamiságra. Fennáll a veszély, hogy a katonák helytelenül reagálnak azoknál a bevetéseknél, amelyeket saját alapvető szakmai tapasztalataik alapján nem tartanak megfelelőnek. Azonban főként a latin-amerikai térségben továbbra is életbevágóan fontos lesz a drogháborúban a rendészeti felkészítésen is átesett katonai egységek alkalmazása. Ezért további vizsgálatokra lesz szükség a témával kapcsolatban. Főként a civil-katonai kapcsolatok feltérképezése indokolt. Ennek során a katonai és a rendészeti képességek pszichikai vonatkozásai, a közbiztonsági műveletekben szükséges intézkedések nehézségei várnak elemzésre.

Tudott, hogy a globalizáció kihívásai világszerte felerősítették a rendőrségek militarizálódását. Európából nézve ez elsősorban a terrorizmusra és az illegális migrációra adott válasz miatt van így, és csak kisebb mértékben a kábítószerek-kereskedelemmel foglalkozó erőszakos szervezett bűnözői csoportok elleni harc hívta életre. A globális drogháborúban Brazília régóta folytat küzdelmet, így a szerző megállapításai – véleményem szerint – fontos adalékot jelentenek a hazai rendészeti kutatások számára is.

Felhasznált irodalom

Harig, C. (2019). Soldiers in police roles. *Policing and Society An International Journal of Research and Policy*, 30(9), 1097-1114. <https://doi.org/10.1080/10439463.2019.1650745>

Dragon Sándor

A büntetőjogi felelősség alóli mentesség szociálkriminológiai jellemzői

Socio-Criminological Characteristics of Exemption from Criminal Liability

A tanulmányt a Bajkál Állami Egyetem tudományos folyóiratában, az Összoroszországi Kriminológiai Újságban publikálták, amely újság méltán híres a széles körű jogi publikációiról.

J. E. Pudovocskin hazájában ismert kutató a büntetőjog területén, de írásai jelentek meg a büntető politikáról, a különböző bűncselekmény-kategóriákról, az emberi jogok védelméről, illetve más társadalomtudományi kérdésekről. Elmondható, hogy nagy szakmai felkészültséggel rendelkező kutató, aki a választott témakörök kimagasló szakértője.

A szerző úgy véli, hogy az eddigi kutatások nem tisztázták kellő mélységben a büntetőjogi felelősség alóli mentesség intézményét. A téma szociológiai és kriminológiai megközelítése helyett egyfelől jogesetelemzésre, az empirikus anyagok meglévő bázisának kutatására, másfelől az Orosz Föderáció Legfelsőbb Bíróságának Igazságügyi Osztálya által nyilvánosságra hozott statisztikai adatok tanulmányozására van szükség.

„Csak abban a statisztikában hiszek, amit én magam hamisítok” ([URL1](#)), ismétlik a statisztikában nem bízók Churchillre hivatkozva, bár a mai napig is csak találgatások vannak arra vonatkozóan, hogy ezt ki és mikor mondhatta.

Először a statisztikai számadatokkal kell megismerkedni, majd megérteni azokat, és csak utána lehet a kutatásban továbbhaladni, ezzel is megalapozva a későbbi értékeléseket és következtetéseket. Jelen tanulmány a büntetőjogi felelősség alóli mentesség tanulmányozását a bírósági gyakorlat széles körű bemutatására alapítja.

A tanulmány nem egymást követő fejezetekből áll, hanem egymásból következő logikus gondolatok, következtetések, elemzések felvonultatásából, amelyeket a jobb megértés és áttekinthetőség érdekében táblázatokkal tett egyszerűbbé, amelyek az alábbiak:

- megbékélés az áldozattal;
- aktív bünbánat;
- bírói bírság;
- nevelési intézkedések alkalmazása.

Az előbbi elemeket a felelősség alóli mentesség szerkezete egészíti ki, amelyben arra kapunk választ, hogy a büntetést kerülő intézmények alkalmazása miként oszlik meg százalékosan az egyes bűncselekmény-kategóriák között.

A táblázatban feltüntetett statisztikák kiválóan mutatják a kialakult tendenciákat, azokból az olvasó le tudja vonni a szükséges következtetéseket. A tanulmány rámutat az évek során történő, százalékokban kifejezhető változásokra, bemutatja ezek összefüggéseit az Orosz Föderáció Büntető Törvénykönyvében bekövetkezett módosulásokkal, valamint összehasonlításokat végez egyes bűncselekmény-kategóriákban bekövetkezett változások alakulásának tekintetében. A büntetőjogi felelősség alóli mentesség alkalmazására az átlagos vagy kisebb és közepes súlyú bűncselekmények esetében kerülhet sor. A tanulmányában a 2000–2019 közötti időszakra tekintettel felsorolja azon bűncselekményi kategóriákat, amelyek esetén alkalmazzák azokat.

A teljesség igénye nélkül például:

- a vagyon elleni bűncselekmények;
- a korrupciós bűncselekmények;
- a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények;
- az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények;
- az egészséget veszélyeztető bűncselekmények;
- az emberi szabadság elleni bűncselekmények;
- a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények;
- az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények;
- a közlekedési bűncselekmények;
- a környezet és a természet elleni bűncselekmények;
- a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények;
- a katonai bűncselekmények stb.

Az elemzés megállapításai között fontos kiemelni például, hogy a korábbi időszakhoz képest az abszolút százalékos arányban csökkenés mutatkozott, de a bevezetett intézkedések ellenére is a bíróságon a mentesített személyek aránya szinte változatlan maradt az utóbbi öt évben, 18–22% közötti tartományban mozgott a 2009-es 21,6%-os eredményhez képest, amely stagnálást mutat.

Felhasznált irodalom

Pudovocskin, J. E. (2020). Социально-криминологическая характеристика освобождения от уголовной ответственности. *Всероссийский криминологический журнал*. 14(4), 581-592.

URL1: *Mégsem Churchill mondta a neki tulajdonított híres mondatot?* https://hvg.hu/napi_merites/20100111_churchill

Fibiné Babos Barbara

Amit a COVID-19 elárult az egészségről, az emberi jogokról és a WHO-ról

What COVID-19 Revealed About Health, Human Rights, and the WHO

A tanulmány aktualitása vitathatatlan: a COVID-19 a mai napig szedi áldozatait világszerte.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) a SARS-CoV-2 új koronavírus által okozott pusztító betegséget hivatalosan COVID-19-nek nevezte el 2020. február 11-én, és járványhelyzetet hirdetett 2020. március 11-én, mely egyúttal a betegségre adott globális válasz kezdetét jelentette.

A tanulmány célul tűzi ki, hogy összefoglalja a pandémia okozta frusztrációkat. Nem minősíti a WHO járvány idején mutatott teljesítményét, noha az 2020 tavasza óta a viták széles körű középpontjában áll. A WHO által a COVID-19-cel kapcsolatos publikációk elemzésével feltárja, hogy a COVID-19 miatt helyezi más megközelítésbe az emberi jogok és az egészség összefüggéseit.

A szerzők igyekeznek párhuzamot vonni a 1918-as influenzajárvány és a jelenlegi járványhelyzet között, bár az 1918-as influenzajárvány hatásai csak részben hasonlítanak a COVID-19 járvány esetére. 1918-ban a háborús körülmények és a fertőző betegségek korlátozott ismerete palliatív ellátásra, és a fertőzés megelőzésére szolgáló, úgynevezett nem gyógyászati intézkedésekre (NGYI) szorította a válaszokat. Az 1918-as járvány idején alkalmazott NGYI-k jellemzően az elszigetelés és a karantén, az iskolabezárások és a tömeges gyülekezési tilalmak voltak, melyek a kézmosástól az arctakarás ajánlásain át, a betegek elszigeteléséig terjedtek.

A COVID-19 járvány esetén a kormányok lényegében ugyanazokat a járványügyi protokollokat követték: izoláció és karantén, iskolák bezárása és nyilvános gyülekezések betiltása a közegészségügyi hatóságok tanácsai alapján.

A tanulmány álláspontja szerint az 1918-ban alkalmazott intervenciók folytatása nem bizonyult megfelelő stratégiának. Olyan világban élünk, ahol az emberi jogok széles skáláját az államok nagy többsége elfogadta, és számos globális intézmény létesült az emberi jogok védelmére. Széles körben elfogadott

tény, hogy az egészséghez való jogot nem lehet az emberi jogok egyetemes elfogadása és védelme nélkül megvalósítani. Alkotmányos elv, hogy minden embernek alapvető joga van az egészséghez. A WHO alapítása óta az egészség jogszempontú megközelítésének erősítésén fáradozik.

A WHO kiemeli a Siracusa-elvek – amely elvek az emberi jogok védelmét szolgálják, amikor a kormány rendkívüli helyzetekben korlátozhatja az egyéni jogokat – etikai megfontolásait, különösen elszigeteltség, karantén, határellenőrzés és társadalmi bezárkózást jelentő intézkedések esetén. Az alapelvek különös figyelmet fordítanak a hátrányos megkülönböztetés, megbélyegzés vagy elszigeteltség által leginkább kiszolgáltatottakra.

A pandémiára való felkészülési tervek két kulcsfontosságú eleme – a közegészségügyi megfigyelés és a mozgást korlátozó NGYI-k (például utazási korlátozások és karantén) – ezekben az etikai dokumentumokban kiemelésre érdemesek. Potenciális etikai dilemmát vethet fel az a kérdés, hogy a fertőzések megelőzésének és megfékezésének érdekében milyen mértékben szükséges korlátozni a magánélethez és a szabad mozgáshoz való jogokat.

Az egészséghez való jog elsőbbségét jelentheti a tény, miszerint a WHO a COVID-19 járvány idején meglehetősen hallgatott az emberi jogokról. A WHO nem utasította kifejezetten az országokat arra, hogy mérlegeljék technikai ajánlásainak emberi jogi következményeit, nem emlékeztette az államokat a Siracusa-alapelvek betartásának szükségességére, és nem hangsúlyozta a kölcsönösség és az arányosság fontosságát az agresszívnek is nevezhető korlátozások bevezetése esetén.

A WHO számos kulcsfontosságú emberi jogi problémát azonosított, de mégsem nyújtott elegendő háttérrel vagy útmutatást a COVID-19-hez kapcsolódó esetleges jogsértéseknek a kezeléséhez. A WHO végül hetekkel az eredeti ajánlások után átfogó javaslatokat tett közzé a közegészségügyi és szociális intézkedések és a jogvédelem összhangjának biztosítása érdekében.

Kiemelendő, hogy 2020 márciusának végén 2,6 milliárd ember élt valamiféle egészségügyi célú mozgáskorlátozás alatt. Ezeket az átfogó közegészségügyi intézkedéseket az egész világon irányítás és megfontolás nélkül hajtották végre a legkiszolgáltatottabbak – például az élelmezési és lakhatási bizonytalansággal élő, mentális egészségi problémákkal küzdő, családon belüli bántalmazást elszenvedő vagy egyéb betegséggel élő emberek – esetében.

Az emberi jogok és a közegészségügyi szempontok összehangolása olyan feszültségeket generálhat, amelyek válságok idején még inkább előtérbe kerülnek. A tanulmány egy olyan globális problémakör átfogó elemzésére vállalkozik, ami 2020 tavasza óta világszerte milliőkat érint. Az egészséghez való jog és az emberi jogok egyensúlyának fenntartása rendkívül nehéz.

Mindennek következményeként a COVID-19-re adott intézkedések során a betegségek megelőzésének primátusa mellett alapvető emberi jogok sérülhetnek.

Felhasznált irodalom

Wong, Wendy H. & Wong, Eileen A. (2020). What COVID-19 Revealed About Health, Human Rights, and the WHO. *Journal of Human Rights*, 19(5), 568-581. <https://doi.org/10.1080/14754835.2020.1819778>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Pászti Péter G., Urbán F., Molnár T., Bandi I., Beke J., Erdélyi K., Kalmár Á., Dragon S. & Fabiné Babos B. (2021). Nemzetközi Rendészeti Figyelő III. *Belügyi Szemle*, 69(9), 1617-1641. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.9.7>